

Motion till riksdagen 2017/18:3826

av **Stig Henriksson och Amineh Kakabaveh (båda V)**

Svensk försvarsindustri

1 Innehållsförteckning

1	Innehållsförteckning.....	1
2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Svensk försvarsindustri	2
3.1	Bakgrund	2
4	Hur svensk är industrin egentligen?.....	3
4.1	Ägande	4
4.2	Produktion och service	5
5	Svensk vapenexport	5
5.1	Förbudet och undantaget	6
6	Nedrustning.....	6
7	Försvarsförmågan och den militära alliansfriheten.....	7

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige i både EU och FN ska arbeta för en global nedrustning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda relevansen i begreppet ”den svenska vapenindustrin” och därmed också hur stor andel av den svenska vapenindustrin som helt eller delvis är utlandsägd eller som helt eller delvis produceras i andra länder eller utvecklas i olika transnationella samarbeten, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda vilken roll vapen som tillverkas eller monteras ihop i Sverige i dag har för att säkra försvarsförmågan och den militära alliansfriheten och tillkännager detta för regeringen.

3 Svensk försvarsindustri

Krigsmaterielindustrin är en särskild typ av industri som omfattas av speciella premisser. Industrin verkar på en global marknad, samtidigt som den styrs av regleringar och politiska intressen. Det är i huvudsak stater som utgör de potentiella köparna och det är också politiska beslut som avgör vem som har möjlighet att exportera och till vilka. Det är i dag omöjligt att särskilja inhemsk vapenproduktion från vad som produceras för export. En internationell handel ses ofta som nödvändig för tillverkning av de volymer som krävs för att det ska bli ekonomiskt hållbart.

I Sveriges fall har vapenindustrin ofta motiverats med att den är nödvändig för att bibehålla den militära alliansfriheten. Det har i mångt och mycket varit en riktig avvägning. Vänsterpartiet värnar den militära alliansfriheten och den kräver ett visst oberoende från den internationella vapenindustrin. Samtidigt menar vi att reglerna för vapenexport bör skärpas. Vårt mål är tydligt – vi vill se en värld i fred, utan vapen. På sikt vill vi att svensk vapenexport helt ska avskaffas.

Frågan är dock vad som i debatten faktiskt avses med begreppet ”svensk försvarsindustri” när en stor del av industrin är helt eller delvis ägd av internationella företag och då mycket av produktion och service är förlagd till andra länder. Det finns goda anledningar att bättre definiera vad svensk försvarsindustri är och vad den bör vara. Inte minst eftersom det är ett komplext område. Både den svenska vapenexportlagstiftningen och försvarsmaktens budgetproblem påverkas av värderingen av en inhemsk krigsmaterielindustri. Därmed påverkas också ytterst den svenska försvarsförmågan.

3.1 Bakgrund

Den moderna svenska vapenindustrin började byggas upp redan under mellankrigstiden, eftersom den dåvarande regeringen ville försäkra sig om att Sverige skulle vara förberett om ett nytt storkrig bröt ut. Tanken var att ett starkt försvar skulle möjliggöra för Sverige att upprätthålla sin politiska självständighet. För att försvaret inte skulle vara beroende av främmande länder behövdes också en inhemsk svensk vapenindustri.

Vapenindustrin skulle kunna vara statlig eller privat. En statlig vapenindustri skulle inte behöva gå med vinst, och skulle därmed tänkbart kunna producera enbart för det

svenska försvarets behov. Men staten valde att i stället använda kontrakt med privata företag. Anledningen var att vapenexport ansågs vara nödvändigt för att se till att den svenska vapenindustrin hängde med i den tekniska utvecklingen. Eftersom Sverige drev en utrikespolitik som gick ut på nedrustning och avspänning fruktade man att export av statligt producerade vapen skulle skada Sveriges internationella anseende.

När andra världskriget var över gällde dessa förhållanden fortfarande: Sverige behövde en vapenindustri för att landets officiella neutralitet skulle vara trovärdig och denna industri behövde exportera vapen för att kunna överleva. Således skedde en omfattande omställning av industrin vilken möjliggjorde egenutvecklad krigsmateriel.

Sedan 1930-talet har den svenska staten reglerat vapenexporten. Hur strikta olika regeringar har varit och till vilka länder Sverige har exporterat vapen har dock varierat. Tydligt är dock att en mängd intressen har vägts in i besluten och att man, snarare som regel än som undantag, valt att exportera vapen då det passat den politiska viljan. Svenska företag har tillåtits att exportera vapen till en rad länder trots dessas inblandning i krig och konflikter. T.ex. sålde svenska företag vapen till både Israel och Egypten ända fram till 1954. Andra länder är Pakistan, Iran, Storbritannien, USA, Burma trots deras inblandning i olika krig och inbördes konflikter under tiden.

Även om man skärpt regleringen i olika omgångar har man fortsatt att sälja vapen till tveksamma regimer eller länder som legat bakom eller befunnit sig i väpnad konflikt. Det uppenbara skälet tycks vara att det inte enbart har varit riktlinjerna som styrt exporten utan andra hänsyn såsom utrikespolitiska avvägningar och försvars- och säkerhetspolitik. Dessutom har sysselsättningspolitiken spelat in.

En konstant i den internationella vapenhandeln är korruptionen. De flesta större vapenaffärer kantas av diverse oklara agentprovisioner, många innehåller svåröverskådliga motköpskrav och inte så få kringgärdas av mutor och bestickning. 1984 briserade den s.k. Boforsaffären. Debatten som följde på de uppmärksammade åtalerna var förmodligen en viktig faktor i 1980-talets förhållandevis restriktiva exportpolitik. Den borgerliga regering som tillträdde 1991 ändrade på dessa restriktioner och gav svenska företag tillåtelse att exportera till länder som Thailand, Bahrain, Colombia, Botswana, Turkiet, Saudiarabien, Qatar och Förenade arabemiraten. 1996 slog riksdagen fast att det varken var tekniskt eller ekonomiskt möjligt eller ens önskvärt att försöka vara oberoende inom krigsmaterielområdet. I stället skulle ett ömsesidigt internationellt beroende tjäna svensk säkerhet bäst.

Den svenska försvarsindustrin har genomgått stora förändringar. Politiska beslut, omstruktureringar av Försvarsmakten, geopolitiska skiftningar och Sveriges medlemskap i EU är några av anledningarna. Försvarsmakten har gått från att vara den största köparen av svenska vapen till att i dag vara en av många kunder och det minskade antalet beställningar från Försvarsmakten har ersatts av beställningar från andra intressenter.

4 Hur svensk är industrin egentligen?

I dag är det svårt att särskilja en renodlat svensk försvarsindustri. Samtliga företag som verkar inom försvarsindustrin är privatägda. Många företag ägs dock av internationella moderbolag eller utländska aktieägare och svenska produkter tillverkas eller servas i hög utsträckning i andra länder.

Sverige saknar till skillnad från många andra stater en strategi för försvarsindustrin. I sammanhanget är det relevant att ställa frågan: Är en svensk försvarsindustri nödvändig för ett trovärdigt svenskt försvar? Översynen av exportkontrollen av krigsmateriel, den s.k. KEX-utredningen, listade de försvarspolitiska skälen: att bidra till att upprätthålla eller utveckla Försvarsmaktens operativa förmåga, att bidra till Försvarsmaktens kort- och långsiktiga materielförsörjning, att vara en förutsättning för att svenska myndigheter eller inhemsk försvarsindustri ska kunna delta i internationella materielprojekt eller samarbeten i syfte att vidmakthålla en inhemsk produktionskapacitet eller kunskap och kompetens om sådan krigsmateriel som bedöms ha betydelse för att skapa handlingsfrihet samt för att tillgodose Försvarsmaktens framtida materielbehov.

Men frånsatt stridsflyg och ubåtar köps i dag mycket från den s.k. ”hyllan”. Den svenska armén är numera utrustad med inköpt material som t.ex. tyska Leopard 2-stridsvagnar, som köptes in på 1990-talet och fick den svenska beteckningen Stridsvagn 122. Ett annat exempel är Helikopter 14 som är ett multieuropeiskt projekt. Just nu diskuteras inköp av luftvärn från antingen USA eller Frankrike/Italien. Med andra ord: Sverige är redan sedan länge beroende av import av väsentliga vapensystem.

Även i KEX-utredningen konstateras att möjligheterna till export ur ett historiskt perspektiv har varit av vikt för Försvarsmaktens materielförsörjning. Man menar också att Sverige trots strävan om självförsörjning vad gäller krigsmateriel alltid varit beroende av att importera teknologi och krigsmateriel från andra stater, inte minst från USA. Det finns goda skäl att anta att detta påverkar såväl försvarsförmågan som möjligheterna att agera självständigt i utrikespolitiken.

4.1 Ägande

Efter andra världskriget blev ett antal företag de dominerande producenterna av krigsmateriel i Sverige. Inom flygindustri var Saab-Scania, Volvo och Ericsson de totalt dominerande, med över 80 procent av produktionen mellan sig. Vad beträffar övrig krigsmateriel var de viktigaste företagen Bofors, FFV och ASEA.

Mycket har dock hänt sedan dess och den svenska försvarsindustrin har genomgått en betydande strukturförändring. När den statliga Celsiuskoncernen år 2000 såldes till Saab fullbordades 1996 års intentioner om att staten skulle släppa ägarkontrollen vad gäller vapenindustrin. I och med denna affär var all vapenproduktion i Sverige privatiserad och öppnades för utländskt ägande.

I dag har ca 150 företag i Sverige tillstånd för att tillverka krigsmateriel. Ca 40 av dem är också aktiva på exportmarknaden. Trots det dominerar ett fåtal företag. Branschen omsätter årligen 30 miljarder kronor och sysselsätter sedan mitten av 1990-talet runt 25 000 årsarbetskrafter. Genom sina ägarstrukturer ägs dock många av företagen av moderbolag i andra länder.

Saab står numera ensam för närmare 80 procent av branschens samlade omsättning. Efter att ubåtsvarvet under spektakulära former togs över av Saab från Thyssen-Krupp så sent som 2014 är denna, liksom stridsflygplanstillverkningen, att betrakta som svensk, i alla fall vad gäller ägandet. Men både BAE Systems Bofors och BAE Systems Hägglunds som b.la. tillverkar luftvärnskanoner, ammunition och granater, respektive stridsfordon och bandvagnar, ingår numera i den brittiska koncernen BAE Systems. De återfinns närmare bestämt i den USA-baserade divisionen BAE Systems Land & Armament. Andra företag är Nammo Sweden, som ägs av företaget Nammo, med

huvudkontor i Norge och som bl.a. tillverkar strids- och övningsammunition och komponenter för militärt bruk och Eurenco Bofors AB som ägs av Eurenco SA med huvudkontor i Paris och som tillverkar krut och sprängämnen.

4.2 Produktion och service

Svensk vapenindustri är tätt sammanflätad med den internationella industrin. Både vad gäller ägande, produktion, service och underhåll. SAAB har som exempel en lång och ganska invecklad historik. Företaget är sedan december 2005 partner i projektet Dassault nEUROn och förvärvade år 2006 Ericsson Microwave Systems och dess radar- och sensorverksamhet, inklusive radarsystemet Erieye. I september 2013 rapporterades det i media om att Boeing och Saab skulle påbörja ett samarbete runt Gripen och tre år senare genomfördes den första flygningen med Boeing T-X, som är utvecklad i enlighet med det amerikanska flygvapnets krav för avancerad utbildning och träning av piloter.

Detsamma gäller det flygande flaggskeppet Gripen, nu aktuell i version Erik. Gripen E är i praktiken ett nytt svenskt stridsflygplan, dock beroende av USA, Tyskland, Frankrike och Storbritannien vad gäller åtminstone hälften av de vitala delarna, inklusive en standardmotor från General Electric, där t.o.m. utveckling och underhåll nu riskerar att flyttas från Trollhättan, Västra Götaland till Jacksonville, Florida.

5 Svensk vapenexport

Försvarsmakten är inte längre den största köparen av svenskt krigsmateriel. I dag utgörs i stället den största marknaden av internationella köpare. Vapenexport ses ofta som en nödvändighet för en inhemsk krigsmaterielindustri. Den motiveras med att det skulle vara omöjligt för privata företag att hitta lönsamhet i att enbart producera för Försvarsmakten.

Sverige är en av världens största vapenexportörer och trenden är tydlig: Sverige säljer vapen till allt fler länder. Bland köparna återfinns en lång rad diktaturer, krigförande stater och länder som begår grova och omfattande brott mot de mänskliga rättigheterna. Dubbelmoralen i svensk vapenexport blir inte minst tydlig i Nordafrika och Mellanöstern. Samtidigt som regeringen talar om vikten av demokrati, fred och kvinnors rättigheter beväpnar Sverige krigförande diktaturer som systematiskt kränker kvinnors rättigheter. Sverige kommer inte med trovärdighet att vara en röst för mänskliga rättigheter någonstans på jorden så länge denna vapenexport fortsätter.

De enskilt största mottagarländerna av svensk vapenexport under 2016 var Brasilien, Norge, USA, Tyskland och Thailand. Men samma år exporterades också svenska vapen till Saudiarabien, Qatar, Pakistan, Oman, Förenade arabemiraten, Singapore, Malaysia, Mexiko och Jordanien. Samtliga dessa stater klassas, tillsammans med Thailand, som diktaturer eller har, enligt Freedom House, stora demokratiska brister. Under 2016 beviljades tillstånd för framtida export till bl.a. Qatar, Pakistan, Saudiarabien, Oman, Brunei, Thailand, Indonesien och Förenade arabemiraten. Behovet av en skärpt lagstiftning som förhindrar export av vapen till diktaturer är uppenbart.

Sveriges regelverk för export av krigsmateriel behöver förändras i grunden. Vänsterpartiet vill förbjuda vapenexport till diktaturer, krigförande stater och regimer som begår grova och omfattande brott mot de mänskliga rättigheterna. Vänsterpartiet

vill också skärpa reglerna för import, utlåning och uthyrning av krigsmateriel. Vårt mål på lång sikt är att svensk vapenexport helt ska avskaffas.

KEX-utredningen föreslår att ett demokratikriterium bör införas vad gäller vapenexport. Regeringens lagrådsremiss instämmer i allt väsentligt i detta. Vänsterpartiet har länge förordat ett sådant eftersom staters respekt för såväl mänskliga rättigheter som demokrati bör vara avgörande för huruvida en svensk vapenexport kan komma i fråga. Vi menar dock att utredningens förslag är alltför vagt. Det räcker inte att betrakta diktatur som en försvårande omständighet. Sverige ska konsekvent stå upp för demokrati och mänskliga rättigheter. Att en stat är att betrakta som en diktatur bör vara ett absolut hinder. Regeringen har aviserat att man under året kommer att återkomma med en proposition för skärpt exportkontroll av krigsmateriel. Vänsterpartiet avser därför att återkomma till frågan i samband med detta. Det är dock vår bestämda uppfattning att ett absolut demokratikriterium för svensk krigsmaterielexport ska införas.

5.1 Förbudet och undantaget

Svensk vapenexport är komplex. I princip är svensk vapenexport redan förbjuden. Det som möjliggör exporten är att det finns utrymme för regeringen att göra undantag. I lagen om krigsmateriel (1992:1300) beskrivs hur ”tillstånd enligt denna lag får lämnas endast om det finns säkerhets- eller försvarspolitiska skäl för det och det inte strider mot Sveriges utrikespolitik”. Det ska enligt regeringens riktlinjer dock bara göras med yttersta restriktivitet. Men de säkerhetspolitiska skälen gör att vi t.ex. alltid är beredda att sälja vapen till USA trots att de så gott som ständigt befinner sig i väpnade konflikter. De försvarspolitiska skälen handlar förstas om effekterna på det svenska försvaret, dvs. möjligheten att via längre serier pressa priser, behålla produktionslinjer och utvecklingsarbete m.m.

Sveriges regering agerar dessutom aktivt för att främja exporten av svensk krigsmateriel, t.ex. genom kritiserade säljresor tillsammans med näringslivets representanter. Resorna har gått till bl.a. Saudiarabien, Filippinerna och Colombia.

6 Nedrustning

Sverige ska arbeta för en global nedrustning. Ökade militära kraftansträngningar tillsammans med nya utmaningar i omvärlden och spänningar i närområdet riskerar att leda till ett påtagligt försämrat säkerhetsläge. Den spända relationen mellan Ryssland och Nato riskerar att bidra till en ökad militär upprustning med terrorbalans som följd.

Sverige har en god tradition av och stora kunskaper om fredsarbete. Det är erfarenheter som bör omsättas i fördjupade ansträngningar. Det höjda tonläget kring Östersjön måste mötas av ett aktivt arbete för minskade spänningar. Även frågor som saknar försvarspolitisk karaktär kan bidra till att bygga en närmare relation med länderna inom Östersjöregionen, inklusive Ryssland, och därmed fungera säkerhetspolitiskt stärkande.

Vårt lands säkerhet förutsätter förutom en modern försvarsmakt som har förmågan att möta de olika former av hot som vårt land kan ställas för också en aktiv, självständig utrikespolitik med ett brett engagemang för demokrati, mänskliga rättigheter och

folkrätt, för kvinnors frigörelse och global social rättvisa. Sverige ska stå upp för ett brett internationellt engagemang för nedrustning, konfliktförebyggande insatser, ett starkt FN, återupprättad respekt för folkrätten och minskad vapenhandel, ett förbud mot vapenexport till diktaturer, krigförande stater och länder som begår grova och omfattande brott mot de mänskliga rättigheterna samt ett internationellt förbud mot massförstörelsevapen.

Sverige ska både i EU och i FN arbeta för en global nedrustning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Sverige har ett förflutet av aktivt arbete för nedrustning i allmänhet och kärnvapenavrustning i synnerhet. Genom Sveriges historia av militär alliansfrihet finns en unik röst som bör användas än tydligare för en global kärnvapenedrustning. För vidare läsning om Vänsterpartiets hållning gällande kärnvapen, se vår motion Förbud mot kärnvapen (2016/17:156).

7 Försvarsförmågan och den militära alliansfriheten

Den svenska vapenindustrin och vapenexporten tillkom i en tid när den bedömdes som nödvändig för ett trovärdigt svenskt försvar. Under det kalla kriget blev vapenindustrin ett stöd för den officiella svenska neutralitetslinjen. Omvänt användes tanken om svensk neutralitet som ett argument för att Sverige behövde en stark vapenindustri och därmed en vapenexport. Redan i slutet av det kalla kriget var det dock uppenbart att svensk försvarsindustri inte klarade av att producera allt som behövs för en modern försvarsmakt.

Sedan dess har utvecklingen accelererat. Allt fler vapensystem utvecklas i samarbete mellan allt större multinationella koncerner och allt oftare ingås också avtal mellan olika länder. Samtidigt driver EU offensivt en samordning av den europeiska vapenindustrin, nu senast genom den europeiska försvarsfonden med just detta syfte. Licenstillverkning gör att svenskutvecklade vapen kunde användas i USA:s bombningar av Serbien 1999, dyka upp i det pågående kriget i Irak och i Afghanistanprovinsen Kunduz när Läkare Utan Gränsers sjukhus bombades. Frågan är hur den militära alliansfriheten påverkas av industrins internationella affärer och täta samarbeten. För vidare läsning om Vänsterpartiets hållning gällande den militära alliansfriheten, se vår motion För militär alliansfrihet (2017/18:V297).

Det finns många anledningar som talar för behovet av en rejäl analys av vilken roll svensk försvarsindustri har i dag, både vad gäller försvarsförmågan och ytterst vårt nationella oberoende. Det handlar om de relativt korta livscyklerna svenska stridsflygplan har, om beställningen av två ubåtar när Saab tog över gamla Kockums från Thyssen-Krupp, om våra relativt höga kostnader för avancerad materiel jämfört med utgifterna för personal och övning, om hur Finland med sina 25 miljarder tycks kunna få ut en betydligt större försvarsförmåga än vad Sveriges får för 46 miljarder kronor.

Det har gått lång tid sedan salpeter-sjudare behövdes för kruttillverkningen och sedan Bergslagens järn gjöts till kanoner i Åkers styckebruk eller i Finspång – om än även då med inköpt utländsk expertis. Men i debatten framstår det som att vi fortfarande behärskar vapentillverkning ”från ax till limpa” trots att det i själva verket är länge sedan verkligheten såg ut på det viset. Regeringen bör därför utreda relevansen i

begreppet ”den svenska vapenindustrin” och därmed också hur stor andel av den svenska vapenindustrin som helt eller delvis är utlandsägd eller som helt eller delvis produceras i andra länder eller utvecklas i olika transnationella samarbeten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör också utreda vilken roll vapen som tillverkas eller monteras ihop i Sverige i dag har för att säkra försvarsförmågan och den militära alliansfriheten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Stig Henriksson (V)

Amineh Kakabaveh (V)